

ARBETSRAPPORT NR 1 INOM GAVRA-PROJEKTET

Thomas Thomell & Gunnar Olofsson
En grekisk invandrares
livshistoria
(2003)

En grekisk invandrares livshistoria

av Thomas Thomell & Gunnar Olofsson, forskningsassistent respektive professor i sociologi vid Växjö universitet

1. Inledning

Thomas Thomell genomförde under åren 1969-70 en undersökning av de grekiska arbetare som då fanns i Lessebo. Det var ett uppdrag för Invandrarutredningen som tillsatts 1968. Thomells studie ledde fram till en uppsats vid Sociologiska institutionen i Lund 1972. Stora delar av uppsatsen publicerades som artiklar i Thomell [1972a, 1972b]. Thomells arbete har nyligen i varsamt aktualiserat skick publicerats i Thomell [2002].

Thomells uppsats byggde på flera olika typer av material. För det första uppgifter från kommunen och pappersbruket i Lessebo. Vidare gjordes en enkät bland samtliga greker i kommunen. För det tredje genomförde Thomell ett antal intervjuer, inkl. gruppsamtal med de grekiska arbetarna. Han kunde tala och läsa grekiska, och hade fungerat som tolk för många av grekerna i Lessebo under åren 1967-68. Thomell var då knuten till en av KFUM organiserad invandrarbyrå i Växjö. Thomell hade också lärt känna många av sina intervjupersoner det politiska solidaritetsarbete som utvecklades i Sverige efter militärernas kupp i april 1967.

Inom ramen för Växjö universitets satsning på forskning om migration och etniska relationer så genomför vi - dvs. Gunnar Olofsson, Thomas Thomell m.fl. - en uppföljning av den grekiska arbetskraftsinvandringen till Sverige, Småland och Lessebo. En betydande del av det arbetet sker i form av en serie livshistorie-intervjuer, där vi försöker fånga den "migratoriska erfarenheten", och hur den har format livsbanor och livsöden för de som flyttade ut från byn Gavra (belägen i norra delen av Makedonien, i Kilkis län) under 1960-talet. En majoritet flyttade till Sverige, en del till Tyskland och en ganska stor grupp flyttade till norra Greklands största stad, Thessaloniki.

Vi publicerar här en grekisk invandrares livshistoria. Det är en redigerad intervjuutskrift, en sammanfogning av två skilda intervjuer. Den första gjordes 1970 i Lessebo. Den andra gjordes i byn Gavra i augusti 1999. Intervjuare vid båda tillfällena var Thomas Thomell. Intervjuerna har ett värde i sin omedelbarhet. Vi har inte i denna version placerat in intervjun i en mer omfattande tolkningsram.

"Giorgios", född 1935, kom från byn Gavra till Lessebo i Småland under arbetskraftsinvandringens 1960-tal. Hans livshistoria är ett exempel på insamlade och bearbetade livshistorier, en typ av material som vi kommer att arbeta med i projektet "Vägarna från Garva". Vi kommer att följa utvandringen från Garva till Sverige, bybornas livsbanor ifråga om yrke, inkomst, familjesituation och bostadsort. Detsamma kommer vi att göra för den grekiska invandrargruppen i sin helhet. Vi kommer också att följa vad som hänt med gavrabornas och alla andra grekiska invandrares barn ifråga om utbildning, yrke mm.

Alla Gavrabor flyttade inte till Sverige. En del stannade kvar i Grekland och många flyttade till grekiska städer, främst Thessaloniki. Vi kommer att kartlägga också denna flyttningsström. Syftet är att analysera hur det gått för denna grupp, och för deras barn. Vi skall sedan jämföra livsöden och livsbanor mellan den grupp som flyttade till Sverige och de som blev kvar i Grekland. En fråga vi vill besvara är vad utflytningen till Sverige innebar jämfört med omflyttningen inom Grekland.

Vi kommer att använda oss av enkäter, analysera existerande registerdata och samla in ett stort antal livshistorier. Intervjun med "Giorgios" är ett exempel på det livshistoriska material som kommer att användas i projektet.

2. Intervjuerna med Georgios

Intervjun med Georgios från 1999 gjordes i augusti det året vid ett besök i bergsbyn Gavra i norra Grekland. Vi satt i trädgården utanför hans stora vitkalkade tvåvåningsvilla med tegeltak, vid ett bord på den nyklippta gräsmattan, omgivna av prunkande grönska och dofter från fruktträd och välskötta blomster-rabatter.

Livet i byn

Georgios 1999: Mina föräldrar kom hit från Kaukasus 1922. Kom hit och bodde sen hela tiden här i byn, levde på tobaken, tobaken och lite vete, inget annat. Familjen växte; vi blev sex personer; vi hade 20 stremmata [2 hektar] jord. Vad skulle vi ta oss till? Jag gjorde lumpen, gifte mig; min syster gifte sig; familjen växte; åkrarna räckte inte till. Då fick vi höra att i Sverige fanns det arbete. Andreas och en annan, de var ogifta, gav sig iväg dit. Sen gav sig min bror Alexander iväg. Han for och lämnade tobaken.

Georgios 1970: Vi arbetade hela året och gjorde 1 500-2 000 kilo tobak. Vi fick 50-60 000, grekiska pengar. Men vilken vinst gjorde vi? Sex personer skulle äta, klä sig, kunna gå hit och dit, dvs vara med på byns fester. Mot slutet av året var vi skuldsatta. Så snart vi fick våra pengar från tobaken gick de omedelbart till våra skulder. Vi hade inga reserver, om jag t ex blev sjuk. Och priset på tobaken var inte stabilt. Vi visste inte vad vi skulle få för tobaken. Ett år kasserade de femton balar för oss och brände dem. Och även i år har de kasserat balar. De bränner din produktion framför ögonen på Dig. En bal med hundra kilo för 30

drachmer är dock 3 000 drachmer. De säger bara att den är oanvändbar, fast det inte är något fel på tobaken. Staten bestämmer vad köpmännen får betala i varje by. De som kommer och köper har procent. Om staten säger att tobaken i Gavra skall Du köpa för 30 drachmer så försöker de köpa den för tjugosju. Ju mer de prutar, desto mer får de själva. Och de lyckades med oss. De var ju köpmän, vi producenter var obildade människor. De kom och sa att nu måste Du sälja annars kommer du att förlora. Vi hade tobaken färdig i oktober och i maj höll vi på att plantera nästa års tobak, allteftersom tiden gick torkade den gamla tobaken.

- *Varför väntade ni med att sälja ända till i maj?*

- De ville föra oss till "amen", så att vi gav ifrån oss tobaken på deras villkor.

- *Om du nu återvänder och har lite pengar på banken kommer du då att vara i ett bättre läge inför uppköparen?*

- Nej, jag kommer på nytt att vara i hans händer. För om han väntar med att köpa till i maj kommer tobaken att torka och en del förstöras och han kommer att försöka kassera. Så tvingas du ändå sälja för det pris han ger. Du kan inte vänta till nästa år. Om det varit något som höll sig. Ja, då skulle jag ju vara i ett bättre läge. Men tobaken håller sig inte. Så snart värmen kommer börjar den mögla. Så är det med tobaken. Vi var i uppköparnas händer och vi var alltid skuldsatta.

Georgios 1999: Min bror lämnade tobaken och for till Sverige. Här är inget liv för mig sa han. Jag får och så får det bli som det blir. Efter en månad skrev han brev. "Bror", skrev han, "vad du gör med tobaken? Gör så lite som möjligt och kom sen hit", skrev han "här finns det arbete." Det var omkring 15:e augusti och det fanns inte så mycket tobak kvar att skörda. Så jag sa till min pappa:

"Jag ger mig iväg." Vi hade börjat bygga ett litet hus av sten därborta – nu har vi rivit det och byggt det här.

"Åk till Sverige i 2 år och sänd pengar så vi kan göra färdigt huset och kan köpa ännu någon åker", sa han.

Georgios 1970: Vi tänker på att tjäna pengar för att kunna återvända. Så vi sparar för att senare kunna leva lite bättre i Grekland än vi gjorde tidigare. Och det kommer att ske någon gång. Vi har inte tänkt oss att stanna i Sverige. Vare sig det rör sig om 5 år eller 10 tänker vi återvända till vårt fosterland. Där är livet lättare eftersom vi kan språket, vi har levt många år där. Och det är ju vår plats.

Georgios 1999: De 2 åren gick, Thomas, de blev 35! Där i Sverige fick vi det bättre. Därför gör vi korstecknet och tackar Gud för att vi hamnade i Sverige. [...]

Vi åkte dit. Lyckligtvis för den här byn. Mer än halva byn for till Lessebo. Och jag är en av dem. "Kom hit du också, du också", skrev vi. Vi hämtade dit alla.

Georgios 1970: De flesta är i Lessebo, i Kalmar finns 2 familjer, i Bromölla 7-8 familjer, i Gunnebo är min fars fyra bröder och några kusiner. I Klippan finns några familjer. I Tyskland finns 7-8 familjer. Kvar i byn finns 7-8 av de 60-70 familjer vi var. Och de som är kvar är alla gamla. Endast en är ung. Han har skaffat sig getter, 150 stycken. Han var här, arbetade på Kährs i Nybro och sparade ensam under två år ihop 100 000 grekiska drachmer. Han har det bra. Arrenderar

en del åkrar för ett obetydligt arrende. Men de andra som är kvar är gamla. Vi har också ungdomar som begett sig till Thessaloniki. Jag har en bror där som är elektriker, har certifikat – han gav sig iväg ung. Och där i Thessaloniki finns många fler, en är snickare ... Men de som var jordbrukare är alla här i Sverige.

- *Hur var de första åren?*

Georgios 1999: De första åren var svåra. Mycket svåra. Vi kunde inte språket. Vi lämnade åkrarna och gick till fabriken. Vi kunde inte språket. Tolkar hit och dit. Det var svårt, första gången på en fabrik.

Georgios 1970: Först och främst var det svårt i fabriken. Det fanns ingen tolk där då i början. Vi var som små barn som man tog i handen, och visade vad vi skulle göra.

[...]

När min fru och barnet kom fick vi ett gammalt hus. Vi bodde där två och ett halvt år. Mycket svårt var det. Där fanns inte *vatten*. Jag fick gå sextio meter för att hämta vatten. Vi hade ett litet barn. Min fru arbetade där borta [Hovmantorp]. Jag kom från fabriken och mötte många svårigheter efter arbetet. Hämta ved, tända kaminen, byta på barnet, tvätta, laga mat. Mycket svårt var det där. Men när vi kom till det huset vi bor i nu tyckte vi att vi kommit till paradiset. I det gamla huset var det precis som hemma i byn. Vatten ute, liksom i byn. Gammalt hus, smutsigt. Men där jag bor nu är det bra.

- *Bra, hur då?*

- Jag menar jag har bekvämligheter. Jag har bad, varmt och kallt vatten. Men vi får inte rum för vi gjorde det tredje barnet. Två vuxna och tre barn, fem personer är vi i ett rum. Det äldsta barnet är tio år. Att bo i samma rum är problematiskt. Det är skamligt. Detta är ett personligt problem. Sedan i fjol under ett år har jag hållit på att gå till företaget och de sa: "Vi kan inte ge Dig ett nytt hus. Men under året som gått har många fått hus." Petros fick. Han bodde i ett liknande hus. Han har två barn. Jag har tre. Han får nu två rum. Jag kan inte få för jag kan inte språket ...

Georgios 1999: Lyckligtvis behandlade folk oss mycket bra. Jag säger det alltid. Jag tackar det svenska folket som betedde sig så väl mot oss på den tiden. Men nu på sistone ... våra ungdomar beter sig inte så bra. De beter sig inte som vi som arbetade. Vi gick till fabriken och bad att få arbeta övertid. Ungdomarna nu vill inte arbeta så mycket. De har blivit mätta på bröd; de har inte upplevt nöd. Vi har upplevt nöd. När vi kom dit tyckte vi att arbetet inte var riktigt arbete, även om det var svårt. För att plantera tobak hela dagen på åkrarna här, Thomas, det är mycket hårt, mycket hårt att arbeta på åkrarna i solen i fyrtio graders värme.

- *Hade du vänner bland svenskarna i Lessebo?*

Georgios 1999: Visst, hade jag vänner bland svenskarna. Jag hade en granne. Vi arbetade vid samma maskin. Sedan jag flyttade till Helsingborg har jag åkt dit

[Lessebo] och sökt upp honom tre gånger. Han var förste maskinskötare och jag var hans hjälpare- sju år vid samma maskin. rullmaskin. Du vet vad en rullmaskin är? Stora rullar som vi kapade. Jag var hans medhjälpare. Han var fyra år äldre än mig. Sen övergick han till ett lättare arbete och jag fick hans arbete. Maskinskötare med en jugoslav som hjälpare. Med honom arbetade jag till 1974.

Giorgios 1970: Efter tre år kom chefen och sa till mig: "Vet Du att Du skall ta hand om maskinen och sköta den?" "Så här omedelbart, skall man inte instruera mig och visa mig?" undrade jag. "Vi skall visa Dig under 14 dagar". "Maskinen kan jag, men visa mig vad jag bör göra, jag menar pappren där man skriver, jag har svårt för det där skrivandet, att skriva upp rullarnas nummer, kilona, att förstå beställningen hur mycket jag skall skära osv." Det hade jag svårt för. Ja, maskinen lärde jag mig själv. Under tre år gör man det hur dum man än är, bara med att lära mig skrivandet fick jag hjälp av förmannen och en svensk ... och fortfarande måste jag ibland fråga när det kommer handskrivna meddelanden, jag frågar och lär mig. Jag och en annan hjälpare arbetar vid maskinen, en ung svensk.

- *Kan ni samtala med varandra du och svensken under arbetet?*

- Vi har tillfälle att tala med varandra då och då under arbetet, när vi monterar in en ny rulle t.ex., det kan då ta från en kvart till en halv timme. Då kan vi tala med varandra, inte politik och sådant - jag kan inte tillräckligt med svenska - om kvinnor och arbete kommenterar vi, skämtar vi, om hur mycket vi tjänar.

- *Vilken betalningskategori har Din tjänst?*

- Platsens kategori är inte bra. Dvs det är den maskin som är sämst betald på fabriken. Andra arbetar i andra, tredje och fjärde kategorin. Jag är den enda greken tillsammans med två andra som arbetar vid sådana platser i första kategorin. Det är den lägsta platsen. Om vi hade kommit överens jag och två finländare som arbetade vid den maskinen att gå och klaga över lönen ... Andreas kom överens med dem som var i hans grupp ... de hade tredje kategorin och man gjorde deras plats till femte kategorin. Han organiserade deras grupp ... varje maskin har en grupp ... om de kommer överens går de till chefen och klagar och frågar varför den maskinen betalas sämre än en annan ... om vi vid vår maskin gör ett bra arbete ... från oss går pappret direkt till utlandet ... Och vi gör mycket arbete ... tio, åtta ton under sextimmarpassen, nu har vi bortåt trehundra ton i beställning för Ryssland och vi gör åtta, tio ton per skift ... de andra, de som arbetar vid skärmaskinen skär tre, fyra ton per skift och tjänar 200 kronor mer än oss. Jag ville berätta för Dig att vi sa till en svensk som är med i vårt lag att vi skulle komma överens och gå till chefen och begära att få en högre kategori. Den svensken sa nej, han var rädd för att gå till chefen ... Fast häromsistens var de lite - soriko - ansträngda mot mig på företaget, cheferna. Jag hade min hustru på fabriken i Hovmantorp och de uppmanade mig att byta skift. Tidigare hade jag bett om bostad. Och eftersom de inte gav mig huset, gick jag förbannad från cheferna. Efter ett litet tag kallade de på mig, och de sa till mig att, "Du skall byta skift." Jag har tidigare talat om för dem att jag inte kan byta skift eftersom min fru arbetar i Hovmantorp och jag har små barn. Jag kan inte växla skift, eftersom jag ser efter barnen. Det vet företaget. Men den store chefen vet inte. Och han säger att, "Vi kan inte göra som Du säger, Du skall byta skift och om Du inte vill

det har vi två dörrar och Du kan ge Dig iväg från fabriken.” Och jag sa till honom, ”Tack så mycket, jag slutar.” Då tog han mig i armen och sa till mig, ”Tala om varför Du inte kan byta skift.” ”Orsaken”, sa jag, ”känner personalchefen till, varför hjälpte han mig när jag behöver hjälp med bostad. När ni har behov ropar ni på mig - när jag har behov av hjälp hjälper ni mig inte.” Han kallade på personalchefen som sa att jag hade rätt, att jag tidigare talat om att jag ser efter barnen och därför inte kan byta skift. ”Jaså, förlåt,” sa han. ”Du får stanna i Ditt skift och vi skall placera en svensk på det andra skiftet.”

Jag ville hålla på min sak. När de inte hjälper mig, varför skulle jag då hjälpa dem? Har jag inte rätt i det. Under ett och ett halvt år söker jag bostad. Jag har tre barn och med min fru blir vi fem personer i ett rum. Kom och se min nuvarande bostad och Du kommer att säga: Vad är detta. Mitt hus är uruselt.

- Och vad säger de till Dig?

”Här bakom kyrkan finns det nya lägenheter,” har man sagt mig. Jag har min far och mor här. Vi bör alla vara på ett ställe. Så att de kan se efter barnet. De ser också efter min brors barn. Och jag sa, ”Om det är möjligt vill jag bo där borta där Jannis bor.” Där blev en lägenhet ledig. Men jag fick den inte. Den fick Petros. D v s eftersom hans bror kan *språket*. Sådana undantag ”diskriminering” sker mycket på företaget. Våldigt mycket. Företaget behandlar inte främlingar alls bra. Den som inte kan språket – även om han arbetar som en åsna, så har han inget värde. Jag tar mig själv som exempel. Till i dag har ingen anmärkt på mig, men eftersom jag inte kan språket.

Det har inte skett den normala kontroll som bör ske av maskinerna d v s vad varje maskin bör betala. Andra sitter; där kvinnorna arbetar och bara tittar och kontrollerar och plockar bort det som är dåligt, de tjänar 50 kronor mer än jag. Jag dödar mig själv i arbetet, lyfter 60 kilos tyngd, lyfter upp och lyfter ner rullarna, springer fram och tillbaka, jag sitter inte en sekund, de sitter och tjänar bättre ... vad jag vill säga är att det har inte varit ordentlig kontroll - jag borde tjäna 50 kronor mer. I fjol skedde en kontroll, de kom från Göteborg, främlingar, och de sa att, ”Vid den maskinen bör man tjäna så och så mycket.” Hur de beräknade oss vet jag inte. En grekinna som sitter och arbetar vid de där andra maskinerna, hon tjänar 1 500 och jag 1 200. Det finns många sådana fall. Men det beror på att de har ackord det har inte jag. Det är så därför att det är i deras intresse att jag har procent på vad maskinen producerar i stället. Den kan göra 50-80 kronors skillnad i månaden.

Ett annat arbete vill jag inte ha. Jag har varit fem år vid den maskinen. Företaget har inget intresse av att sätta mig vid något annat arbete och jag själv är inte heller särskilt intresserad. Jag har lärt mig det här jobbet. Men jag vill att det skall bli bättre betalt, något annat vill jag inte. Mitt arbete är okej. De har aldrig anmärkt på mitt arbete.

- Vad minns du av livet i Lessebo?

Georgios 1999: Mycket gott. Det var ett byliv, visst, men vi och svenskarna tyckte mycket om varandra. Vi var som bröder. I grannskapet där fanns inte den rasism som finns idag. Den är skrämmande. Vi lämnade våra cyklar var som helst, dörrarna stod öppna, vi låste dem aldrig. Men nu låser man om sig så fort man kommit innanför dörren. Det finns rädsla. Inte bara i Sverige. Här är det värre. Varje dag hör man talas om något. För småpengar dödas människor. Samhället har förstörts. De 10 åren i Lessebo kan jag aldrig glömma. Vi levde mycket fint där. Och när jag först kom till Helsingborg verkade allt mycket annorlunda. Från byn till en storstad. Och arbetet på Tretorn var annorlunda. Där var vi 3000 arbetare, greker, jugoslaver ... och svårt. Även där hade jag ett svårt arbete. Men vad skulle vi göra. Det var de arbeten som fanns. Och i dag möter man ungdomar som inte vill arbeta på fabrik. Vill inte ha det eller det arbetet. Men vem ska göra arbetena? Någon måste göra dem. Jag sa aldrig att jag inte ville utföra något arbete. Vi arbetade och begärde övertid – för vi hade plikter bakom oss. Jag är mycket tacksam för allt i Sverige. Vad gäller samhället, väldigt mycket. Och därför bor jag kvar där.

- Hur länge bodde du i Lessebo?

Georgios 1999: 10 år. Jag kom dit 15 augusti 1964 och i april, vid påsktiden 1974 flyttade jag till Helsingborg. 1974 hade barnen vuxit lite, gick i skolan. I Helsingborg fanns Lazaros, en kusin. Han sa till mig: "Kom till Helsingborg, här finns det ena och det andra, gymnasier och annat." Några greker hade begett sig dit före mig bl.a. Andreas. "Det här en stor stad, kom hit", sa han. Jag for dit med en svåger, en annan Andreas, och såg på arbetet. Det är en stor stad, låt oss flytta dit, tänkte jag. Att barnen när de blev äldre skulle behöva åka tåg mellan Lessebo och Växjö, det duger inte, låt oss flytta. Så vi bestämde oss, jag och frun. Hon arbetade i Hovmantorp som sömmerska; åtta år arbetade hon där; endast det sista året arbetade hon på pappersbruket i Lessebo. Hon reste till och från arbetet, det var besvärligt. Barnen växte. Så vi bestämde oss för att flytta och ordna våra liv i en stor stad. Om vi inte gillar det arbetet så får vi finna något annat [tänkte jag]. Och så kom jag till Tretorn. Jag arbetade sex månader där. Men jag gillade inte arbetet där. Vi arbetade på ackord. I Lessebo hade vi arbetat för timpenning. Och arbetet på Tretorn var lite svårt.

"Låt mig få arbeta timpenning", sa jag till förmannen. "Arton år har jag arbetat timpeng. Jag vill inte ens vara ledig för att äta på lunchrasten", sa jag till förmannen. "Jag kan inte nå upp till ackordet."

"Vi ska hjälpa dig med det", sa han.

"Nej, jag slutar".

Jag hade redan funnit ett annat arbete. Elektrokoppar. Där var det lite varmt, ett lite tungt arbete. Men bra betalt. Jag hade arbetat för 16 kronor. Där fick jag 24 kronor. Jag slutade på Tretorn och fick med mig Theodosios, Andreas äldre bror, och Savas. De arbetade alla på Tretorn.

"Kom hit! Här får Ni tjugofyra kronor".

Så de följde med mig dit. Förmannen undrade vad som stod på.

"Jag förvarnade dig", sa jag till honom. "Och jag kommer att ta med mig fler. Tjugofyra kronor!"

Vi satt vid maskinerna och ledningarna samlades. Det var varmt men var tjugonde minut bytte vi. Vi hade också en kvarts paus. Där arbetade jag ett och ett halvt år. Sen bestämde jag och en annan grek oss för att starta en restaurang. Det var 1976. Han hade ett diskotek. Jag gick in som kompanjon och så gjorde vi om det till en restaurang. Restaurang Hellas. Det var den första [grekiska] restaurangen [i stan], Vi öppnade den 16 april 1976. I ett och ett halvt år hade vi hållit på att göra i ordning den. En förstaklass restaurang. Matta på golvet, 120 sittplatser. I tre år hade jag restaurang. Men restaurangen tröttade mig mycket. Jag sa till min kompanjon att jag inte orkade mer så vi skiljdes. Han fortsatte ännu ett år och sålde den sen. Det var ett mycket tröttsamt arbete, du vet. Vi startade klockan åtta på morgonen. Ett-halvtvå på natten kom vi hem. Barnen gick i skola, men jag såg dem inte. Under tre år såg jag dem inte. Den äldre gick i gymnasiet. Så kunde det inte fortsätta. Jag blev uttröttad, jag magrade, det var ett slitsamt arbete. Hela tiden diska, betala anställda. Vi hade anställda, åtta anställda att betala, två kockar, servitörer. Min fru kom och hjälpte mig. Hon hade städningar, men kom så och hjälpte mig med disken. Tre år höll jag på med det arbetet sedan slutade jag med det. Sen fick jag arbete på Ramlösa. Där arbetade jag sjutton år. Tog med mig min fru, hon städade igen, jag tog med mig henne dit. Där var vi i sjutton år tills vi fick pension. Det var det lindrigaste och renaste arbetet jag haft. Hygieniskt arbete, det handlade om vatten. Mycket rent arbete. Fabriken hade byggts sjuttiosex och jag kom dit tre år senare, sjuttionio. Och efter sjutton år där fick jag pension. Jag arbetade där och jag är väldigt belåten, både med svenskarna där och med mitt arbete där. Mycket behagligt arbete.

- Och så har du byggt ett hus här.

Georgios 1999: Ja, vi kämpade för att få ihop pengar. Gjorde 'spara' som det heter för att ha ett hus här. Åttiofem började jag bygga det här huset. Här intill hade vi det gamla huset. Vår fars, föräldrahemmet. Det är nu min brors. Han gjorde i ordning det lite, och vi kom hit, fem personer från min familj, min fru och mina tre barn. Han och hans familj. Tillsammans åtta-nio personer. "Jag åker inte hit till Grekland mer om vi inte bygger ett eget hus", sa min fru. "Vi och barnen och väskor i ett rum. Så kan det inte fortsätta. Vatten utomhus. Vi måste bygga", sa hon.

"Hur. Varifrån ska vi få pengar?"

För våra besparingar hade vi skaffat oss en liten lägenhet i Thessaloniki. Varifrån, skulle vi få pengar?

"Skicka lite pengar regelbundet, så ska jag bygga det så sakta", sa min bror.

Han var byggmästare. Han byggde hyreshus i Thessaloniki. Nu har också han lagt av. Och vi började. Min bror började gräva för grunden åttiofem. Sen kom jag tillbaka efter två år. Åttiofem åkte vi inte till Grekland. Vi var ju tvungna att spara för att bygget skulle gå framåt. När vi kom hit var bottenvåningen byggd, men utan fönster och dörrar. Vi kom med våra väskor och steg in huset. Ett färdigt hus som min bror hade gjort åt oss. Det kändes fint att komma med väskorna till ett färdigt hus. Ytterligare två tre år arbetade vi hårt, arbetade extra, städning och sånt, och så sakta gjorde vi övervåningen.

Och så. Det var det. Livet har varit mycket gott. Visst har det varit besvärligt och tröttsamt . Vår ungdom. Men jag är belåten. Om jag stannat kvar i byn skulle jag inte haft det så bra. Och det gällde alla. Vem du än intervjuar kommer att säga dig samma sak. Den här byn kan inte jämföras med en svensk by, med det svenska samhället. Det enda som tål att jämföra är naturen här. Allt annat finns i Sverige. Systemen ? Här besöker man en myndighet för att få ett ärende utträttat och de gör livet surt.

Här ligger vi mycket efter. Det är mitt land, jag älskar det, men jag kan inte jämföra det med Sverige, det säger jag uppriktigt. När jag besöker ett kontor där är det som om jag går in i mitt eget hus, frimodigt. Jag vet att man kommer att hjälpa mig. Här tvekar man att tilltala en avdelningschef. Man går dit och de säger:

"Kom igen i morgon!"

"Herr direktör, måste jag att åka tillbaka från Thessaloniki till Gavra och sedan hit igen i morgon för att få mitt ärende utträttat? Vet Ni vilka mina problem är?" Svensken talar om vilket problemet är och om det går att lösa eller ej. Här förklarar de inte vilket problemet är. De säger bara "Jag kan inte i dag", men de säger inte varför de inte kan. Sånt besvarar mig mycket. Eftersom jag levt där borta, eftersom där underlättar de för en när man besöker ett kontor, kan jag inte vänja mig vid de sidorna i det här samhället.

"Är Ni inte greker?" säger min bror.

"Visst är vi greker men därborta fann vi att saker kunde vara på ett annat sätt".

- *Om Du skulle stanna här skulle du då vänja dig?*

Georgios 1999: Det är möjligt att jag skulle kunna vänja mig vid systemen här och vid det tålmod man har, men jag tror det inte.

- *Har Sverige förändrats sedan den tiden [de första åren i Lessebo] ?*

Georgios 1999: Ja det har förändrats. Jag vet inte om det är vårt fel ... d.v.s. även där har saker förändrats. Saker och ting är inte så rena och oskuldsfulla som den första tiden, som jag sa, olåsta dörrar, allt öppet. Nu är det mer slutet. I tjugo år hade jag en svensk som bodde ovanpå mig, en människa ... att mötas i trappan utan att hälsa, går det an? Men jag hade en annan granne, en gamling mitt emot mig. Vi sa alltid goddag till varandra. Överallt finns det goda och dåliga människor. Den ene svensken hälsade inte på oss, men man kan inte jämföra en person med hela samhället. I hela världen finns det dumma människor. Men om jag bor i ett hus och kommer nedför trapporna och möter Thomas, ska jag då inte säga god dag? Vad spelar det för roll om man är ljushårig eller svarthårig. Det är internationellt. Överallt finns det främlingar. Det finns ingen stat som bara lever på sitt eget folk. Överallt behöver vi varandra. Du behöver mig här i Grekland i detta ögonblick och jag kan behövas för något annat i Sverige. Och så lever vi tillsammans. Vilken betydelse har det var jag lever? Det som betyder något är om jag ger denna stat något. Det är det som räknas, att inte leva på statens bekostnad. Det brukar jag säga. Somliga vill gå och leva på andras bekostnad. Varför? Stat är du och jag, vi alla tillsammans, vi måste arbeta, hjälpa till så att det går framåt. Det brukar jag säga till mina barn. När jag ser folk stämpla, arbets-

löshet. Jag skäms å deras vägnar när jag hör en trettioåring säga att han ska vara arbetslös och stämpla. Det må du göra, men du ska söka arbete. På det kan folk inte leva. Jag gillar inte det. Var jag än bor, och än i dag om man ber mig om mina tjänster, ställer jag upp med det jag kan. Jag har arbetat i trettio fulla år, men råkade ut för en olyckshändelse på fabriken, den här handen, och man gav mig ett lätt arbete. Två år körde jag en maskin som sopade fabriken. Det var mina sista två år på fabriken. Lätt arbete. Och så nittiotre dog min mamma. Jag var här och återvände. Och jag vet inte vad det var med mig Jag var eländig, blev sjuk, av min bedrövelse blev jag sjuk. Tre månader hemma, smärtor i magen, och i handen. Och jag gick till företagsläkaren, inte till någon privat läkare.

"Jag föreslår dig förtidspension", sa han. "Vill du det?"

"Jag vet inte, Jag litar på er", sa jag. "Ni har mina röntgenplåtar Ni vet".

Han talade med fabriken direktör, med sjukkassan. De samlades alla till ett sammanträde, jag var också med. De hade också en tolk med sig, men det behövde jag inte längre. Jag talar svenska, klarar mig.

"Vad vill Du?", frågade de mig. "Vill du ha förtidspension?"

"Jag vet inte", sa jag. "Broman, doktorn, vet. Om han bedömer att jag inte längre kan fortsätta med det arbetet jag har ...[och att jag bör ha ett] lindrigare arbete ... i så fall måste jag sätta mig på förmannens kontor. Jag tycker om den här fabriken", sa jag. "Ni vet hur jag tjänat den. Arton år. Till att börja med var det inte automatiskt. Nu fungerar det med knappar. Till att börja med var det mycket tunga lyft, men jag tänkte inte på det, jag var ju också yngre. Men jag vet inte. Läkaren får bestämma." Efter en vecka kom det ett brev som sa: "Vi föreslår att du får förtidspension. Dina papper sänds till Stockholm".

Efter två, tre brev kom beslutet och besked om bruttot jag skulle få.. Det var inte så mycket, det finns de som får mer, men jag var belåten, eftersom jag kan leva på de pengarna och inte har behov av någon annan. Jag är belåten. Jag har mitt hus här, jag har min lägenhet i Sverige. Vi klarar oss.

- Hur fördriver du tiden i Sverige?

Georgios 1999: På morgonen går jag ut. Går och dricker en kopp kaffe; går runt i stan, jag är ju pensionär; tittar på varor och handlar lite; går till en annan kafeteria; tillbringar nån timma där, går hem.

På kvällen har vi Grekiska föreningen, vi samlas i deras lokaler och spelar kort. Jag spelar inte kort, men vi pratar, pratar om våra problem. Vid åtta-halvniotiden går jag hem och ser på TV tillsammans med frun, vi har parabol. Ungefär så går min dag. Tidigt på morgonen stiger jag upp, jag kan inte sova på morgonen, stiger upp och går ut och promenerar, jag promenerar mycket. Klockan sex i morse gick jag till en by härintill och tillbaks. Läkaren har sagt till mig att jag ska promenera. Jag promenerar här i byn och i Helsingborg, där finns det promenadstigar. Ja, så har jag barnen där. De bor i närheten, ungefär tvåhundra meter bort. De är vuxna nu. Den äldste är 38, nästa 36 och min dotter 30.

- Har Du barnbarn?

Georgios 1999: Inte än. Men det väntar vi på nu. En av mina söner, han som är 36, gifte sig i fjol. Det är det som har värde nu, att få ett barnbarn, gå ut med det. Vad annat kan vi göra?

- *Andreas och några andra har återvänt hit, men du stannade kvar i Sverige. Varför?*

Det som fick mig att stanna var mina barn, de ville det. Andreas barn var yngre. När de återvände hade min äldste redan börjat i gymnasiet. Kommer han att lyckas i Grekland om jag avbryter hans studier här, frågade jag mig. Det är svårt att bestämma för sina barn, man kan förstöra för dem.

Georgios 1970: Eftersom vi är här har jag barnen här. Den ene går i skolan. I 2 klass. Lite har han lärt sig. Han gör framsteg. Om jag stannar kvar många år kan han ha framgång här. Men om jag återvänder om 5 år kommer jag att ha rört till det. Då kan han bli som jag, obildad. Det vore mycket synd. Att om barnet har förutsättningar kapa möjligheterna för honom både här och där. Jag bör tänka jag bör stanna här så att barnet kan avsluta skolan här. Så bör jag tänka. Och nästa år skall den andre börja skolan. Om jag stannar här har det en framtid. Om de har huvud kan de avancera. Om jag återvänder om 5 år kan de varken göra det här eller där.

Georgios 1999: Barnen fortsatte. Och när vi sa att vi ville återvända till Grekland, ville barnen på inga villkor det. Inte heller i dag, när de är vuxna, vill de det. "Gift er, så kan vi flytta till Grekland", säger jag till dem. Inte så att jag inte vill stanna i Sverige. Men hela naturen är annorlunda här, det skulle vara den viktigaste förändringen, komma hit och leva mina återstående år här. De har sina släktingar [är syskon och har varandra] där. Jag har inte många släktingar där. Här har jag min syster, de återvände hit redan 1971, och min bror. De har alla kommit hit ... jag är ensam [i Sverige]. "Om du vill återvända för gott till Grekland och komma hit och hälsa på oss, har du vårt tillstånd", säger barnen. Men jag vill inte heller lämna dem. Högtiderna. Mina syskon här har sina barn och barnbarn runt sig här vid högtiderna. Vad ska jag och frun göra ensamma här på vintern. Speciellt vintern här är inte värd något. På vintern försvinner alla dit upp. Några få stannar kvar här. De som har djur och några pensionärer stannar kvar här. Det är mycket kallt här på vintern. På sommaren är det svalt. Så det är barnen som hindrat mig från att flytta hit. Men jag gillar Sverige. De sex månaderna jag är där vilar jag mig, under den tiden är det bättre där än här. Här gör jag olika saker, rensar ogräs, kapar ved, gör olika saker. Där gör jag inget. Där har jag en liten lägenhet, sovrum, salong och kök, en liten lägenhet. Det är vad jag har där. Hela dagen går jag från det ena stället till det andra, promenerar, handlar.

- *Har Du några svenska vänner?*

Georgios 1999: På fabriken hade jag en svensk vän som jag fortfarande har kontakt med. En god familjefar. Och nu har jag lovat att ta hit honom en sommar. En mycket skötsam karl, fyra år äldre än mig.

- Beträffande svensk och grekisk mentalitet. Vad har du behållit från Grekland och vad har tagit till dig från Sverige?

Georgios 1999: Jag har ändrat mig mycket. Därför sa jag att jag inte står ut här. Där uppe sätter man sig och väntar på sin tur. Ingen försöker gå före. Jag har vant mig vid att ta mitt nummer och vänta på min tur. Här kommer någon som känner tjänstemannen och går före. Häromdagen var jag på banken för att ta ut pengar.

”Frun, varför gick Ni före mig?” frågade jag.

”Jag hade ett litet ärende?”

”Vad har det för betydelse om Ni har ett litet ärende? Vad vet frun om vad jag har för ärende? Jag kanske har min hustru på sjukhuset. Varför väntar ni inte på er tur liksom jag?” Hon skrattade.

Det där gillar jag inte. Det kostar inget att sätta upp nummerlappar och placera ut stolar i lokalen. De har inte heller några stolar. Vi står som får och väntar. Varför stå och vänta? En bank här i Kilkis har nu skaffat sig nummer och stolar. Det borde de ha överallt, på postkontoren o.s.v. så att jag vet att det är min tur, mitt nummer. Det här är något som jag inte gillar här i landet. På den här punkten har jag tagit till mig svensk mentalitet. Så är det renligheten. Renligheten här och där skiljer sig.

- Jag ser att husen och trädgårdarna här runtomkring är välvårdade.

Georgios 1999: Ja, nästan alla. Alla har varit i Sverige och sett hur svenskar har det. Trädgårdarna här är av svensk typ. Vi gör så gott vi kan. Men där är det bättre, svenskarna gör det bättre. De är inte som vi. Vi är mycket, vad ska jag säga, ’Sapatsoulides’ [ungefär: slarviga]. Svensken drar en linje och tar fram vattenpasset. Vi är mer slarviga. Men här försöker vi göra så gott vi kan. Du ser stenen i muren där. Den har de inte placerat rätt. Sveriges teknologi är oöverträffad. Husen, allt är mycket mer välgjort än här. De svenska systemen är oöverträffade. Det kom en byggmästare från Sverige och byggde sig ett hus i Thessaloniki. När man ser det syns det direkt att det är ett svenskt hus. Fönster, dörrar, allt hade han tagit med sig därifrån. Och så gick han bort fyrtiofem år gammal, drabbades av hjärtat. Du kan se grekiska hus med finess, men vad beträffar gedigenhet och skönhet når de inte upp till Sverige.

- Men ni har gjort fina hus här. Välskötta trädgårdar med vackra blommor.

Georgios 1999: Ja, vi har det fint här. Vi är belåtna med allt. Får vi bara ha hälsan. Vi har våra pensioner. Våra barn att glädja oss åt. Det enda [bekymret] är väntan på att våra barn ska gifta sig. Vad mer har vi att vänta oss av livet?

Om den här naturen fanns i Sverige skulle jag inte byta ut Sverige mot någon annan plats i världen. Det här klimatet - om det var varmt i Sverige! Dofterna här. Man går till skogen och möts av doften från blad och bergsthe. Och luften här. Med det levde folk förr i tiden, vi hade inte den mat vi har i dag. Förr var vi så fattiga, en kyckling skulle räcka till sju personer. En bit var fick vi, alla, [d v s] de som arbetade, männen. Kvinnorna såg inte mycket av den. Med en bit torrt bröd var vi åtta-tio timmar på åkrarna och arbetade hungriga. Livet var mycket svårt. Därför bestämde vi oss för att söka lyckan någon annanstans och vi fann den där man behövde oss.

[*Alla personnamn är pseudonymer, liksom namnet på den grekiska restaurangen. Namn på platser och fabriker har ej ändrats.*]

Referenser

- Thomell, T [1972a] "Grekiska arbetare. Två perspektiv på grekisk utvandring." *Sociologisk forskning* 8, s. 170-184.
- Thomell, T [1972b] "Grekiska arbetare i Lessebo." *Zenit* 29, s.7-22.
- Thomell, T [2002] "Från tobaksfältet till pappersbruket. Grekiska arbetare i Lessebo." *Arkiv* 85, s. 1-55.